

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVIII (2020).
Книжка / Issue 2

СЛОВЕНСКА ЕТНОГРАФСКА КАРТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ОТ XIX ВЕК

Драгомир ЙОРДАНОВ*

19th-CENTURY SLOVENIAN ETHNOGRAPHIC MAP OF THE BULGARIAN LANDS

Dragomir YORDANOV

Abstract: *This article aims to examine and call more attention to an old, unduly disregarded ethnographic map from 1874, drafted by the Slovenian intellectual Maks Pleteršnik. The “Ethnographic Map of the Bulgarian Land” outlines the territories across European Turkey populated by ethnic Bulgarians at the time. It is the first known ethnographic map authored by a non-Bulgarian to deal exclusively with the Bulgarian people, which makes it a document of particular importance.*

This article retraces the map’s history in brief, elucidates the historical situation and the reasons for its drafting, and attempts to determine the sources used in its composition. The map is then subjected to an extensive analysis, with the goal of explicating its specific peculiarities as well as its shortcomings and virtues/contributions. The book “Slovanstvo”, wherein the map was first published as an appendix, is also given its due consideration. This article fills in a certain gap in research and hopefully will be of use not only to the scientific community, but a much wider readership as well.

Keywords: *ethnographic map, XIXth century, Slovenia, Maks Pleteršnik, Bulgarians, Bulgarian lands.*

Настоящата статия има за цел да разгледа и популяризира една незаслужено забравена стара чуждестранна етнографска карта от 1874 г., дело на словенски автор. Картата не е широко известна и използвана в България, а има важно значение за българската наука, защото изобразява населените с българи територии на Балканите през XIX в. Статията запълва една празнина и може да бъде полезна не само на научната общност, но и на по-широката читателска аудитория. В нея накратко е проследена историята на картата. Освен това самата карта (която е приложена към книгата „Славянство“) е подложена на подробен анализ, целящ да установи както нейните специфични особености, така и нейните недостатъци и положителни качества (приноси).

В България съществуват някои публикации за чуждестранните (небългарските) етнографски карти от XIX в., например тези на П. Коледаров и Р. Сефтерски [Коледаров, П. 1980а; Коледаров, П. 1982 б; Сефтерски, Р. 1979]. Част от въпросните карти са сравнително популярни (особено онези, публикувани в т.нар. „Атлас на Ризов“ от 1917 г. [Българите... 1917]), но съществува немалка група етнографски карти, които на практика са неизвестни и непуб-

* Драгомир Йорданов – доктор по история и бакалавър по география; изследовател на свободна практика; България; @dragorachev@gmail.com

ликувани в България, но са важни за нас – и една от тях е именно картата на словенеца Макс Плетершник, която е особено важна, защото е посветена само и единствено на българите¹. Понеже картата е създадена в Словения (която през XIX в. е част от Австрия/Австро-Унгария), настоящата статия ще започне с кратък увод, посветен на словенците.

Словенците са малък южнославянски народ, заобиколен от по-големи съседи – германците (австрийците) на север, унгарците на североизток, хърватите на изток и юг и италианците (и фриулите) на запад. Дълго време (повече от 6 века) те са част от Австрийската империя, а през периода 1918–1991 г. влизат в пределите на Югославия. Сдобиват се със собствена независима национална държава едва през 1991 г.

През XIX в. протича словенското национално Възраждане. По онова време словенските земи са част от Австрийската империя (от 1867 г. Австро-Унгария), но не представляват отделна провинция, а са разпокъсани между няколко различни австрийски провинции. Словенците са подложени на вековна германизация, която те желаят да отхвърлят.

През 60-те и 70-те години на XIX в. борбата на словенците за техните национални интереси се засилва. Тогава в Европа се водят войните за обединение на Италия и Германия, активизират се националноосвободителните движения на поробените от Османската империя балкански народи, поляците въстават срещу Руската империя. А през 1867 г. Австрийската империя се трансформира в дуалистичната Австро-Унгария, в чийто състав унгарците получават национално обособяване и широки права. Тогава и Хърватско получава известна автономия в унгарската част на империята.

Много важен момент е създаването през 1864 г. в гр. Любляна на националната организация (занимаваща се и с издателска дейност) „Словенска матица“ („Matica Slovenska“). През 1866 г. тя издава „История на словенската нация“, а през 1867 г. започва да издава годишник [Хьослер, Й. 2009, с. 131].

През 1865 г. словенските консерватори изработват т.нар. „Мариборска програма“, предлагаща обединение на всички словенски земи и равноправен статут на словенския език. А през 1870 г. е изработена т.нар. „Люблянска национална програма“ – компромисен документ, предвиждащ обединението на южните славяни в рамките на Австро-Унгария [Енчев, В. 2005, с. 118].

В началото на декември 1870 г. (след избухването на Френско-пруската война) в столицата на словенската провинция Крайна – гр. Любляна, се провежда „Южнославянски конгрес“ с представители на Сърбия, Хърватско, Далмация и Крайна, на който се обсъжда въпросът за единството на южните славяни [Хьослер, Й. 2009, с. 143]. През XIX в. са установени по-тесни контакти между словенците и българите. През 1867 г. известно словенско списание публикува статията на българина Васил Стоянов „Българското хайдутство“. Тя има силен отзвук и вдъхновява някои словенски автори (например поети) да създадат произведения, свързани с българите [Томова, Е. 2002, с. 52; Савов, Г. 1965, с. 128–129]. Словенците знаят за съдбата на поробените българи (които са южни славяни като тях) и им съчувстват.

Плетершник и останалите словенски интелектуалци в една или друга степен са повлияни от изброените по-горе процеси и събития. По онова време словенското национално самосъзнание се засилва, както и съзнанието за принадлежност към семейството на славянските народи (като се засилват връзките особено с останалите южни славяни). В Европа и Австро-Унгария, където славяните бързо се пробуждат, се появяват редица публикации на славянска тематика (включително и етнографски карти), особено в Чехия и Хърватско, което също оказва въздействие върху словенците [вж. напр.: Lejean, G. 1861 а; Bradaška, F. 1869; Slovenski svet. 1870]. Така логично се стига до излизането през 1874 г. на книгата „Славянство“ (в която Плетершник е съавтор), която е словенският отглас на особеностите на тогавашната епоха.

¹ Авторът на настоящата статия изказва своята благодарност на Централната библиотека на Българската академия на науките – гр. София, за предоставеното сканирано копие на словенската етнографска карта.

За целта на настоящата статия е необходимо да бъдат дадени кратки сведения за автора на етнографската карта на българските земи.

Макс (Максимилиан) Плетершник (Maks Pleteršnik) е роден на 3 декември 1840 г. в с. Пишеча (Pišće), Югоизточна Словения (близо до границата с Хърватско, която по онова време е само административна, но днес вече е държавна). Тогава районът е част от австрийската провинция Щайермарк (Щирия, Щаерска).

Първоначално Плетершник учи в родното си село, а след това (през периода 1851–1859 г.) – в гимназията в гр. Целе, където се изявява като много добър ученик. Покъсно следва класическа филология и славистика във Виенския университет (1859–1863 г.). През периода 1863–1871 г. е учител в различни словенски градове. През 1871 г. се установява трайно в гр. Любляна и става преподавател в местната гимназия (където работи до своето пенсиониране през 1900 г.). Той е един от основателите на важната национална организация „Словенска матица“ (създадена през 1864 г.), но членува и в няколко други организации. През 1899 г. става член на Южнославянската академия на науките в гр. Аграм (Загреб).

През 1874 г. е съавтор с Янез Майцигер и Божидар Раич в книгата „Славянство“ (първа част). Това е неговата най-важна ранна публикация.

През 1880 г. той започва да се занимава с лексикография (съставителство на речници). Три години по-късно започва работа над „Словенско-немски речник“, който се оказва най-значимото дело в живота му. Неговата първа част излиза през 1894, а втората през 1895 г. Речникът е много обемист (над 1800 стр.) и е ценен за словенците. Плетершник умира на 13 септември 1923 г. в родното си село на 83 г. Остава в историята като значим словенски филолог, славист и лексикограф от XIX в. [Simonič, F. (sestavil) 1905–1903; p. 391, 476, 580; Pirjevec, A. 1924, p. 241; Breznik, A.; Gspan, N. 1980 a].

Книгата „Славянство“ („Slovanstvo“) (първа част „prvi del“) е посветена на южните славяни („Jugoslovani“) и се състои от 354 стр. Тя включва 4 глави – „Общ преглед“ („Občni pregled“), написана от Янез Майцигер, „Словенци“ („Slovenci“), написана от Макс Плетершник, „Хървати и сърби“ („Hrvati in Srbi“), написана също от Плетершник и „Българи“ („Bolgari“), написана от Божидар Раич. Всяка глава се подразделя на определен брой параграфи (а понякога и на подпараграфи).

В първа глава (която е и най-обширна) всички славянски народи са разгледани заедно – проследени са тяхната история, техните обичаи, взаимоотношенията между тях и пр. Следващите глави са посветени само на южните славяни (общо 4 народа), които са разгледани по сходен начин – описано е кои територии населяват, колко души наброяват, какви са тяхната история, техният език, тяхната литература и пр. [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raič, B.].

Към книгата са приложени 2 цветни етнографски карти (прикрепени, сгънати най-отзад), за които в нея изрично пише, че са нарисувани от Макс Плетершник („narisal Maks Pleteršnik“) [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raič, B., втората неномерирана страница след заглавната]:

1. „Етнографска карта на словенските и хърватско-сръбските земи“ („Narodopisni zemljevid slovenske in hrvatsko-srbske zemlje“).

2. „Етнографска карта на българските земи“ („Narodopisni zemljevid bolgarske zemlje“).

По принцип прилагането на нова оригинална качествена карта/карти към дадена книга означава допълнително старание от страна на автора/авторите и това обикновено спомага за увеличаване на познавателната стойност на изданието, както и на неговата популярност. Илюстративните източници на информация са важни, защото често съдържат есенцията по определена тема.

Книгата „Славянство“ (първа част) е издадена през 1874 г. в гр. Любляна от организацията „Словенска матица“², която възлага написването ѝ на трима свои авторитетни членове, които вероятно използват като източници книгите в нейната библиотека. Целта на книгата е да

² „В книгата „Славянство“ не фигурира година на издаване, поради което в публикациите съществува известно разминаване по този въпрос (някъде е посочена 1873, а другаде 1874 г.). Авторът

запознае словенските читатели с южните славяни. Вероятно е било замислено да има и следващи части, посветени на останалите славяни – западните и източните.

* * *

Заглавието на етнографската карта на българските земи от Плетершник е разположено горе вляво извън самото картно изображение. Нейните размери са 22,8 / 21,6 см. Тя е добре композирана – обхваща централната и източната част на тогавашна Европейска Турция и части от граничещите с нея държави – васалните княжества Румъния и Сърбия и Австро-Унгарската империя.

Картата е обрамчена с двойна рамка (вътрешна и външна) и притежава математическа (градусна) мрежа, състояща се от паралели и меридиани. Липсва посочен мащаб – както цифров, така и линеен (но той би трябвало да е около 1 : 3,000,000). В нейния долен десен ъгъл има малка легенда.

Картата е цветна, като в нея са използвани само два цвята – зелен за населените с българи земи и син за моретата. Обширни територии (съседните небългарски в етническо отношение земи) са в бял цвят, т.е. не са оцветени.

Основен акцент в картата са земите, заемащи нейната централна част (пространството от Черно море до албанските земи и от р. Дунав почти до Егейско море), населени с българи. По-голямата част от тях са оцветени с плътен зелен цвят (земите, в които българите категорично преобладават), а останалите са заштриховани със зелен диагонален щрих (земите, в които българите са смесени с други етноси). Пояснение за двата различни начина на изобразяване се съдържа в легендата в долния десен ъгъл – срещу плътно зелената територия фигурира надписът „Българи“ („Bolgari“), а срещу заштрихованата територия – „смесени с други народи“ („romešani z drugimi narodi“). Заштриховани са 4 отделни (предимно периферни от географска гледна точка) зони – Североизточна България (Лудогорието, Южна Добруджа и Източна Стара планина), част от Югоизточна Тракия, малка част от Южна Македония и малка част от Косово. Използването само на зелен цвят в центъра на картата е много подходящо решение, защото той веднага привлича вниманието на читателя, който получава много добра обща представа за териториалния обхват на населените с българи земи на Балканите (т.е. за българското етническо землище).

Тук трябва да се отбележи и фактът, че картата е изработена старателно (с внимание), което ѝ придава известна художествена стойност.

В картата фигурират (като пунктирани линии) границите на държавите. На нея е добре представена и транспортната мрежа – с различни видове линии са изобразени главните пътища и железопътните линии. Присъства и релеф. На картата чрез щрихи са изобразени планините. Хидрографската мрежа е представена от всички големи реки и техните по-малки притоци. Изобразени са и най-големите езера.

Селищната мрежа също е добре изобразена. Селищата са обозначени с 4 вида кръгчета. Липсва пояснение какво означават отделните кръгчета, но може да се предположи, че разделението им е извършено на базата на големината, ролята и значението на градовете. Огромната част от селищата са обозначени или чрез кръгче с точка в средата, или само чрез кръгче (във втория случай явно се касае за по-малки селища). Само при градовете Одрин и Цариград са налице кръгчета, запълнени с диагонален щрих (това са двата най-големи и важни града в Европейска Турция). А при Солун, Силистра и Видин са използвани кръгчета с излизащи от тях триъгълничета (по този начин в повечето карти обикновено се обозначават крепостите).

Особено важен елемент от картата са названията на географските обекти. Те са общо 135. Подразделят се на 7 вида – названия на държави (общо четири – Турция, Сърбия, Влахия и Унгария), историко-географски области (само едно – Добруджа), морета (само две – Черно

на настоящата статия възприема мнението на най-авторитетните публикации (което е и преобладаващо), като например: [Simonič, F. (p. 391); Pirjevec, A. (p. 241); Ftičar, J.; Brezник, A.].

Фиг. 1. Етнографска карта на българските земи

Източник: Книгата „Славянство“ (“Slovanstvo”) на Янез Майцигер, Макс Плетериник и Божидар Раич, съхранявана в Централната библиотека на Българската академия на науките – гр. София

море и Егейско море), острови (четири – Тасо, Лимно, Саматраки и Имбро), планини (10), реки (20) и селища (94).

Названията на най-големите обекти – държави, морета и историко-географски области, са изписани (както обикновено се практикува в картите) само с главни букви. Те са с по-голям размер от останалите и затова като цяло доминират. Особено важни са названията на селищата. Три от тях са изписани само с главни букви (Букурещ, Цариград и Дринополе), което най-вероятно означава, че според автора Плетершник тези селища са най-големите. Всички останали надписи са изписани по еднакъв начин – началната им буква е главна, а останалите са малки.

Прави впечатление фактът, че върху картата близо половината от названията са традиционно български (изписани са, както са ги използвали/произнасяли тогавашните българи). Сходно е положението и с названията само на селищата. Подобно положение е рядко срещано в тогавашните карти, налице е само в някои славянски карти (например в картата на Европейска Турция на чеха Ян Вацлик от 1859 г. [Vaclik, J. 1859]). То показва, че авторът на картата специално е наблегнал на тези названия, вероятно от уважение към българите, но също така и за да увеличи познавателната стойност на творението си. Чрез картата читателят придобива познания не само кои територии населяват българите, но и кои са употребяваните от тях географски названия.

Сред останалите названия най-много са тези с османотурски произход, което е лесно обяснимо – тогава те са широко разпространени в Европейска Турция, и особено в нейната централна и източна част (т.е. в българските земи). Не е без значение и фактът, че по онова време те са и официални.

Сред традиционните български названия трябва да бъдат посочени например тези на градове – Шумен, Солун, Пловдив, Цариград, Сер, Стара Загора и др.

Интересно е, че фигурират и две средновековни български названия на селища – Средец (София) и Дриста (явно вариант на Дръстър – старото име на Силистра). Сред названията на реките трябва да бъдат отбелязани Бълг. (явно Българска) Морава, Струма, Янтра и др. Особено важно е, че на централно място върху картата присъства надписът „Стара планина (Балкан)“, който на практика по онова време почти липсва на други карти (където обикновено присъства само второто (турско) название).

Като цяло названията на картата не са много. По обясними причини по-голямата част от тях са концентрирани в териториите, населени с българи.

В долната дясна част на картата (извън рамката) се чете надписът: „Издълбал на камък и отпечатал Ф. Кьоке на Дунав“ („Vrezal na kamen in tiskal F. Kõke na Dunaji“). Той дава информация как е станало създаването на картата (според тогавашната техника) и къде е отпечатана тя.

Както вече бе отбелязано, в картата на Плетершник има два вида, оцветени в зелено, територии (зони) – земи с преобладаващо българско население (оцветени с плътен зелен цвят) и земи със смесено население от българи и други етноси (оцветени със зелен диагонален шрих). Териториите с преобладаващо българско население се състоят от основна част (представляваща де факто ядрото на българското етническо землище на Балканите) и разпръснати извън нея анклавни (намиращи се главно на север). Териториите със смесено население включват 4 отделни зони с различна големина (най-големите от които се намират на изток, близо до Черно море).

Западната граница на основната част от териториите с преобладаващо българско население (плътно зелената зона) започва от устието на р. Тимок в р. Дунав и първоначално следва течението на р. Тимок (по която тогава минава част от границата между Сърбия и Османската империя). По-нататък тя се спуска на юг между реката и билото на Западна Стара планина, минава източно от гр. Княжевац, пресича реките Търговишки и Свърлижки Тимок и завива на запад южно от гр. Свърлиг. След това се отправя успоредно на сръбско-турската граница в посока към р. Българска Морава. Достига реката близо до гр. Алексинац и я следва за кратко на юг, после я пресича и минава на запад от нейното течение. Близо до гр. Прокупле пресича р. Топлица, след което минава западно (по р. Ябланица) и южно от гр. Лесковац (в картата почти цялото Лесковацко поле е населено с българи). На юг от града границата пресича за кратко р. Българ-

ска Морава, образувайки остър клин на изток, след което завива на югозапад и се отправя през планината Кукавица и възвишенията северно и западно от гр. Враня. Заобикаля от запад гр. Враня, приближава се до р. Българска Морава и пресича най-горното ѝ течение. По-нататък преминава през Качанишкия проход и р. Лепенац (южно от гр. Качаник) и се изкачва на билото на Шар планина (минавайки между градовете Призрен и Тетово). След това се спуска на юг през планината Бистра западно от градовете Гостивар (Костово) и Кичево. По-нататък следва пътя между градовете Кичево и Охрид, но самият гр. Охрид остава извън територията, населена с българи.

Границата преминава през Охридското езеро и на юг достига р. Девол.

Южната граница на основната част от териториите с преобладаващо българско население (плътно зелената зона) първоначално следва р. Девол в източна посока, след което завива на югоизток и върви по течението на р. Бистрица до вливането в нея на един неин малък ляв приток. По-нататък следва притока на север и пресича Костурското езеро, след което се отправя на североизток и достига до южната част на Островското езеро. След това прави завой на юг, пресича Негушка пл. и се приближава до гр. Енидже Вардар (Яница). Пресича р. Мъгленица (Каразмак) южно от града и се движи успоредно с нея на югоизток, после завива на североизток успоредно на крайбрежието на Солунския залив. Заобикаля от север гр. Солун, пресича планината Круша и р. Струма и заобикаля от север гр. Сяр. Отправя се на изток успоредно на ез. Тахино и р. Драматика (Ангиста) и минава между градовете Драма и Кавала, доближавайки се до Егейското крайбрежие. По-нататък продължава на североизток, пресича р. Места, минава близо до ез. Порто Лагос и навлиза в Източните Родопи при планината Гюмюрджински Снежник. Прави рязък завой на север до р. Арда, след което отново се насочва на юг. По-нататък продължава на изток (успоредно на рида Мъгленик) и пресича р. Марица в една точка между градовете Димотика и Одрин. После завива на североизток и минава до с. Ерекли (оставащо в смесената зона). След това се изкачва по билото на Странджа и завива на изток южно от гр. Малък Самоков.

Източната граница на основната част от териториите с преобладаващо българско население (плътно зелената зона) първоначално върви на север успоредно на Черноморското крайбрежие (по което според други етнографски карти преобладават гърци). По-нататък заобикаля от юг Бургаския залив и продължава по една река (вероятно Бунарска) до гр. Карнобат. От града тя се вклинява на запад почти до гр. Стара Загора, след което рязко завива на изток и достига до гр. Сливен. Заобикаля града от изток и продължава на север, образувайки заоблен клин в смесената зона. След това продължава на север и североизток, пресичайки последователно реките Карадере, Черни Лом и Бели Лом. Минава на изток от гр. Русе (Русчук) и достига р. Дунав близо до гр. Тутракан.

Северната граница на основната част от териториите с преобладаващо българско население следва р. Дунав в западна посока от Тутракан до устието на р. Тимок.

На Халкидическия полуостров е изобразен български анклав, който заема част от неговото югозападно крайбрежие (включително и северната част на малкия п-в Касандра).

Съществува малък анклав с преобладаващо българско население успоредно на р. Дунав между градовете Тутракан и Силистра.

В Северна Добруджа е изобразен малък анклав с преобладаващо българско население южно от гр. Бабадаг, по протежение на Черноморското крайбрежие.

На североизток в областта Бесарабия фигурира значителен по размер анклав с преобладаващо българско население, разпростиращ се приблизително между реките Дунав и Когилник. Център на анклава е гр. Болград.

Върху картата са разпръснати анклави с преобладаващо българско население в областта Влашко (Влахия) – в градовете Крайова, Турну Мъгуреле, Александрия, Зимнич, Гюргево, Букурещ, Питещ, Плоещ и Браила (общо 9).

Общата площ на всички територии, оцветени в плътен зелен цвят (включително гореспоменатите анклави), е приблизително 134 000 кв.км.

На картата фигурират 4 отделни зони със смесено население от българи и други етноси.

На запад (в Косово) е най-малката зона, разположена между градовете Прищина и Качаник. Вероятно в случая е налице смесване между българи и албанци или между българи и сърби.

На югозапад (в Южна Македония) е втората смесена зона, която е сравнително малка по размер, тя представлява тясна териториална ивица. Северната граница на зоната съвпада с част от южната граница на плътно зелената зона. Южната ѝ граница представлява дъга, вдлъбнатата на юг, разпростираща се между Костурското езеро и р. Мъгленица. В центъра на зоната се намират гр. Кайляри и Кайлярското поле. Според други етнографски карти там българите са смесени с турци и гърци.

Третата смесена зона е в Югоизточна Тракия. Северната ѝ граница съвпада с източната част от южната граница на плътно зелената зона (от източната част на рида Мъгленик до околностите на гр. Малък Самоков). Южната ѝ граница първоначално върви покрай р. Ергене, а по-нататък пресича Цариградския п-в, заобикаля от юг и изток езеро Деркос и достига Черно море. Източна граница на зоната е Черно море. Според други етнографски карти в нея българите са смесени с турци и гърци.

Най-голямата смесена зона е разположена на североизток. Нейните западна и южна граница съвпадат с част от източната граница на плътно зелената зона. Между градовете Бургас и Варна нейната източна граница върви на север успоредно на Черноморското крайбрежие (по което според други етнографски карти преобладават гърци), а между Варна и Кюстенджа следва самото крайбрежие. На север зоната достига централната част на Добруджа (малко на север от жп линията Черна вода–Кюстенджа), а после нейната граница върви на запад успоредно на Дунав и достига до реката близо гр. Тутракан. Според други етнографски карти в зоната българите са смесени с турци и татари.

Общата площ на всички смесени зони е приблизително 38 000 кв.км.

А общата площ на териториите с преобладаващо българско население (плътно зелената зона), плюс тази на всички смесени зони, е 172 хил. кв. км.

Върху картата е отбелязано, че българите населяват компактно (преобладаващо или не) следните историко-географски области – малка част от Тимошко, Мизия, голяма част от Добруджа (без Северна Добруджа и Дунавската делта), Южна Бесарабия (Буджак), по-голямата част от Поморавието (с изключение на някои негови западни райони), Софийско, малка част от Южно Косово, по-голямата част от Македония (с изключение на южните крайморски части на областта) и по-голямата част от Тракия (с изключение на нейната най-южна част около Егейско и Мраморно море). На югозапад те се разпростират до Шар планина, Охридското езеро и горното течение на р. Бистрица. В картата на Плетершник българите не достигат на юг до Егейско море, но се доближават значително до него, особено при Солунския залив. В случая това е напълно достоверно, защото в повечето стари етнографски карти егейското крайбрежие е изобразено населено главно с гърци и турци. На изток българите достигат Черно море, но голяма част от Черноморското крайбрежие е населена с друг етнос (вероятно гърци). На картата р. Дунав е северната естествена етническа граница на българите.

По-значителни смесвания между българи и други етноси има на изток – в Югоизточна Тракия, Лудогорието, Южна Добруджа и Източна Стара планина. В населените с преобладаващо българско население земи южно от р. Дунав (плътно зелената зона) съществуват чужди етнически анклавни, концентрирани главно в областите Мизия и Тракия. Повечето от тях са със сравнително малки размери и наброяват общо 40. Когато се направи съпоставка с други стари етнографски карти, може да се предположи, че става дума главно за анклавни с турско население. Наличието на смесени зони и на чужди етнически анклавни в българските земи се дължи главно на продължителната липса на политически граници във вътрешността на Балканския полуостров (във вековете на османското владичество), позволила на различни етноси да мигрират в определени райони, където те се смесват с местното население. Изобразяването от Плетершник на смесените зони и на анклавите показва неговия стремеж към точност и обективност.

Интересен (и важен) е въпросът за българо-сръбската етническа граница в двете карти на Плетершник, приложени към книгата (тази, посветена на българите, и тази, посветена на сърбите, хърватите и словенците). В тях границата се разпростира (най общо казано) между реките Дунав и Българска Морава.

На картата със сърбите в областта Тимошко съществува (за разлика от картата с българите) една зона със смесено население, имаща приблизително следните граници: р. Тимок от сръбско-турската граница на север до една точка на юг близо до сливането на двата Тимока (Търговишки и Свърлижки) – билото на планината Озрен на запад – близо до гр. Алексинац и р. Българска Морава на югозапад – сръбско-турската граница на юг (минаваща по билото на Свърлижка пл.) – билото на Западна Стара планина на изток (където сръбско-турската граница продължава на север). Тъй като влашките поселения в района са разположени северно и северозападно от очертаната зона, то може да бъде направен изводът, че съгласно картата със сърбите тя е със смесено население от сърби и българи.

В картата с българите обаче (където подобна зона липсва) източната и южната част на гореспоменатата смесена зона влизат в чисто българските земи, оцветени с плътен зелен цвят (заедно с едно посочено населено място – с. Каменица), а западната ѝ част (с гр. Княжевац) не е оцветена и най-вероятно е чисто сръбска. Тоест налице е разминаване между двете карти. Възможно е то да се дължи например на обстоятелството, че картите са изработени по различно време и според различни източници.

Въпреки че не е едромасщабна, картата на Плетершник на българските земи е достатъчно информативна и е постигнала целта, за която е създадена – да даде добра представа за териториалния обхват на земите, населени с българи на Балканите. Тя предоставя ценна информация и за географските особености на въпросните земи (релеф, хидрографска мрежа, селищна и пътна мрежа). От нея става ясно, че те заемат по-голямата част от тогавашна Европейска Турция. И притежават стратегическа важност – граничат с р. Дунав и Черно море и са съвсем близо до Егейско море и Проливите (Босфора и Дарданелите).

* * *

При анализирането на картата е много важно да се установи какви източници са използвани при нейното създаване. За съжаление, сведения за това трудно могат да се открият у нас, поради което е необходимо да бъдат направени някои неизбежни (но обосновани) предположения. Проблемът всъщност има два аспекта – каква друга географска карта е използвана като чисто физическа основа (матрица) за създаването на картата на Плетершник (защото обикновено всяка карта се основава на друга по-стара), и какви научни (исторически и картографски) източници са използвани за съставянето на нейното съдържание.

По въпроса за картната основа (матрицата) може да се предположи, че тя е по-стара немскоезична карта на Европейска Турция, отпечатана в Германия или Австро-Унгария. Предположението се основава на факта, че в картата нулев (начален) меридиан е Феро, който е характерен за германските и австро-унгарските карти (по онова време всяка Велика сила използва собствен нулев меридиан, защото все още липсва един общоприет в световен план). В случая в картата фигурират меридиани от 38 до 47, което напълно отговаря на номерацията на меридианите в картите, използващи Феро. От друга страна, авторът Плетершник е австро-унгарски поданик и е напълно логично да е използвал именно немскоезична карта. Може да се предположи, че става дума за по-стара немскоезична карта (публикувана в края на 50-те или в началото на 60-те години на XIX в.), защото на нея са налице някои характерни за по-старите карти положения – например надписът „Влахия“ вместо „Румъния“, погрешното изобразяване на гр. Сладия (Златица) северно от Стара планина, свързването на Малкото Преспанско езеро с р. Девол чрез приток, изобразяването на Голямото Преспанско езеро твърде малко и др. (които към началото на 70-те години на XIX в. вече са остарели и коригирани в повечето карти). Най-вероятно за картна основа е използвана карта или на германския географ проф. Хай-

прих Киперт, или на тандема Ф. Щулпнагел и Х. Бергхаус (налице са някои сериозни прилики например с: **Stülpnagel, F.; Berghaus H.** 1863). И тук трябва да се отбележи, че словенецът е използвал само дясната половина от картната основа (изобразяваща българските земи), защото именно тя му е била нужна.

Много по-важен обаче е въпросът какви са научните източници, които Плетершник използва при създаването на картата на българските земи. Вероятно той черпи информация, на първо място, от главата „Българи“ в книгата „Славянство“, написана от неговия съавтор Божидар Раич (описание на етническите граници на българите в нея), а също така и от други етнографски карти от онова време. Важно е да се отбележи, че **картата онагледява (и същевременно допълва) съдържанието на споменатата глава.** Несъмнено при изработването на своята карта Плетершник се е консултирал с Раич. И е твърде вероятно последният да е взел много по-широко участие в създаването ѝ предвид факта, че явно е знаел много за българите (и освен това за известно време е бил и преподавател по география). Трябва да се има предвид и възрастовата разлика между двамата – към 1874 г. Плетершник е само на 34 г., а Раич – на 47 (вторият несъмнено е притежавал много по-големи опит и познания). Затова дори може да се допусне, че двамата словенци са съавтори при създаването на картата.

Божидар Раич (Božidar Raić) е роден на 9 февруари 1827 г. в с. Жваб (Zvab), Източна Словения (в австрийската провинция Щайермарк (Щирия, Щаерска)), намиращо се близо до гр. Птуй. Получава начално образование в съседното с. Св. Томаж. През периода 1838–1844 г. учи в гимназията в гр. Вараждин (днес в Република Хърватска). През 1846–1850 г. учи в семинарията в гр. Грац (днес в Република Австрия). След това през периода 1850–1853 г. работи като свещеник, а от 1853 до 1860 г. е преподавател по словенски език, история и география в гимназията в гр. Марибор.

През 1860 г. Раич е уволнен поради своята активна дейност в защита на словенските национални интереси. Започва работа отново като свещеник (а по-късно и като пастор) в с. Св. Барбара (Св. Барбара на Колос). Занимава се и с публицистика, автор е на редица публикации, някои от които излизат под псевдоними. През 1864 г. е сред основателите на словенската национална организация „Словенска матица“ в гр. Любляна.

През 1874 г. е съавтор с Янез Майцигер и Макс Плетершник в книгата „Славянство“ (първа част).

През периода 1884–1886 г. е депутат в парламента на провинция Щирия.

Божидар Раич умира на 6 юни 1886 г. в гр. Любляна на 59 г. Остава в историята като филолог, етнограф, историк, публицист и църковен деец, но също така и като словенски национален будител [**Gspan, N.** 1983 б; **Ftičar, J.**].

Българският автор Ганчо Савов пише, че през 1868 г. „Словенска матица“:

„... поръчва на Божидар Раич да напише главата за българите. Раич се е съгласил веднага, набавил си е много литература и е използвал личните си впечатления от гостуванията на някои българи в Словения. Резултатът от неговия труд е обширната глава за България в книгата „Славянство“, която се появява през 1874 г. Това е първият систематичен и изчерпателен обзор на всичко, което е било известно дотогава за българите“ [**Савов, Г.** 1965 с. 129].

Според словенския автор Йозе Фтичар, пишайки за българите, Раич създава едно оригинално историческо произведение, изчерпателен очерк за дотогава слабо познатия южнославянски народ [**Ftičar, J.**].

Главата „Българи“ заема общо 39 стр. от книгата (от 315 до 354 стр.) и се състои от 7 параграфа. За целта на настоящата статия най-важен е първият параграф „Местообитание“ („Bivališča“), защото в него са описани етническите граници на българите.

В началото на главата коректно са изброени използваните при написването ѝ източници, които са общо 15. Важно е да се отбележи, че 4 от тях са български. Включването на няколко български източника свидетелства за усилията на Раич да издири и използва сведения, публикувани или предоставени от представители на народа, на който е посветена главата. Явно той

осъзнава, че чрез българските източници ще постигне още по-голяма достоверност, към каквато несъмнено се стреми. Ето и пълният списък на всички използвани в главата източници:

„Izvirnice.

1. Slovanské starožitnosti. Sepsal P. S. Šafarik. V Praze. 1837.
2. Slovanski narodopis. Sestavil P. S. Šafarik. V Praze. 1849.
3. Slovník naučný. Sešit 16. V Praze 1865.
4. Bosanski prijatelj. Učrednik J. F. Jukić. U Zagrebu.
5. Възрождение Болгаръ. Хр. К. Даскаловъ. Москва 1858.
6. Заметкі путешественника по славянскимъ странамъ. Ф. Б. Чижевъ. Москва 1857.
7. Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. Von Franz Miklosich. Wien, 1856.
8. Reise in Südserbien und Nordbulgarien von F. Kanitz. Wien. 1868.
9. Reise von Belgrad nach Salonik von J. G. v. Hahn. Wien. 1868.
10. Погледъ връхъ произхождане-то на българскіи народъ отъ М. Дринова. Намира се за проданъ в Пловдивъ, Русчюкъ, Велесъ. 1869.
11. Кратка българска исторія отъ Добря П. Войникова. Въ Вѣна. 1861.
12. Mittheilungen von Dr. A. Petermann. Nr. 4. 1861.
13. Die Slaven in der Türkei. Von Professor F. Bradaška in Agram. 1869.
14. Описание быта Болгаръ населяющіхъ Македонію. Сочинение Стефана Верковича. Москва 1868.
15. Suknarov, mlad Bolgar, posëtivši me 1870. I.” [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, V., p. 315].

За по-голяма пълнота е необходимо българските източници (М. Дринов, Д. Войников, Н. Сукнаров и Хр. Даскалов) да бъдат накратко анализирани. Понеже проф. Марин Дринов и Добри Войников са известни възрожденци, за тях не е необходимо да бъдат изнасяни подробни данни, но не така стоят нещата със Сукнаров и Даскалов.

Никола Христов Сукнаров (1848–1894) е роден в гр. Свищов. Учи в родния си град, а по-късно в Сърбия и Австро-Унгария – в градовете Белград, Загреб и Сремски Карловци (от 1865 до 1871 г.). В Белград завършва право. През периода 1875–1877 г. е учител в градовете Разград и Свищов. Участва в Руско-турската война от 1877–1878 г. като разузнавач. През 1878–1879 г. е съдия в Свищов, Русе и Варна. През 1880 г. става председател на Второто обикновено народно събрание. Народен представител е в Първото и Второто обикновено народно събрание. През 1883 г. става кмет на София, а през 1884 г. – подпредседател на Четвъртото обикновено народно събрание. През 1885 г. за кратко е министър на вътрешните работи в правителството на Петко Каравелов. Работи и като адвокат, член е на Върховния касационен съд и служител в Министерството на правосъдието.

Сукнаров е автор на статии, публикувани през 60-те и 70-те години на XIX в. главно в българските вестници „Народност“ и „Право“ [Стоянов, М. (съст.). 1957, с. 349; Цураков, А. 2001, с. 46–47; Генчев, Н.; Даскалова, К. (съст.). с. 637].

Вероятно Сукнаров се среща с автора на главата за българите Раич през 1870 г. (по време на своето пребиваване в Австро-Унгария) и му предоставя определена информация, поради което фигурира в горния списък. Ако се изхожда от споменаването на името на българина на страници 317 и 320 в книгата, вероятно става дума за статистически данни (но е възможно той да е предоставил и друга информация).

Христо Кънчев Даскалов (ок. 1820 – ок. 1865) е роден в гр. Трявна. Отначало учи в родния си град, а по-късно във Влашко и Русия. Прекарва голяма част от живота си в Руската империя. През 1851 г. завършва Ришельовския лицей в гр. Одеса. През периода 1851–1853 г. е в Цариград. По време на Кримската война (1853–1856 г.) е преводач към Генералния щаб на руската армия. През 1858 г. завършва медицина в гр. Петербург. След това работи в Азиатския

департамент, а по-късно е изпратен като секретар в руското консулство в Белград (1862–1863 г.) и в руската легация в Бейрут (1863 г.), където умира.

Даскалов проявява подчертан интерес към историята. През 1858 г. извършва проучвателска дейност в гр. Търново и прави важни открития (например надписите на хан Омуртаг и цар Иван Асен II). През 50-те години на XIX в. публикува статии в български вестници (главно в „Цариградски вестник“), както и в руския печат, посветени главно на българския национален въпрос. Неговото най-значимо дело е публикуването през 1858 г. в сп. „Русская беседа“ на обширна статия, озаглавена „Возрождение Болгаръ или Реакція в Европейской Турції“, която по-късно излиза и като самостоятелна книга (в Москва). В нея той анализира причините, довели до появата на Българското възраждане. През 1929 г. тя е преведена на български език и публикувана в сп. „Духовна култура“ [Стоянов, М. (съст.). 1957, с. 78; Чилингиров, С. 2014, с. 67, 97; Генчев, Н.; Даскалова, К. (съст.). с. 184].

В главата „Българи“ особено важно е описанието на българските етнически граници. Отначало е посочено, че българите населяват пространството от р. Дунав до Егейско море и от Черно море до Източна Албания (т.е. старите области Мизия, Тракия и Македония). По-нататък границите са описани малко по-детайлно, приблизително по следния начин:

1. Северна граница – речна, следва р. Дунав от Черно море до устието на р. Тимок.

2. Западна граница (със Сърбия, Босна (?) и Албания) – първоначално следва р. Тимок до с. Вратарница, след това минава южно от гр. Свърлиг, покрай с. Дражевци (Дражевац), пресича р. Българска Морава, завива западно от градовете Лесковац и Враня, отново пресича р. Българска Морава, стига до селището Качаник, изкачва се по билото на Шар планина, продължава на запад от гр. Тетово, приближава се до гр. Охрид, пресича Охридското езеро и достига на юг до Костурското езеро.

3. Южна граница – от Костурското езеро тя се отправя към Кастраница (вероятно става дума за с. Катраница), приближава се до гр. Солун, завива към гр. Сяр, минава близо до гр. Дринополе (Одрин), приближава се до селищата Ереклер (Ерекли), Търново (Малко Търново), Самоков (Малък Самоков, дн. Демиркьой) и Василико (дн. Царево) и свършва на брега на Черно море.

4. Източна граница – изцяло морска, простира се от гр. Василико до устието на р. Дунав в Черно море [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, B., p. 315–316].

Важно е да се отбележи, че при описанието на етническите граници на българите словенецът не е повлиян от трите споменати в неговия списък с ползвана литература български книги (на Даскалов, Дринов и Войников), защото в тях подобни описания изобщо не съществуват.

Описаните от Б. Раич граници могат да се видят нагледно в картата на Плетершник – това са границите на плътно зелената зона, към която Раич обаче добавя още североизточната смесена зона и Северна Добруджа с Дунавската делта.

При сравнение между съдържанието на главата „Българи“ и данните от картата на българските земи се забелязва голямо сходство между тях, което показва, че явно е налице координация при тяхното създаване (която всъщност е напълно естествена).

В главата е посочено, че българите наброяват общо около 6 млн. души [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, B., p. 320]. В нея фигурират сведения и за онези българи, живещи извън българското етническо землище. Отбелязано е, че има малко българи около гр. Корча в Албания, както и в с. Къз Дервент в Мала Азия. Посочено е, че българи живеят и в някои селища на Австро-Унгария [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, B., p. 317], но в картата те не са отразени.

В областта Бесарабия главен български център е гр. Болград. В същинска Румъния има много българи в градовете Браила, Гюргево, Зимнич, Турну (явно Турну Северин), Плоещ, Крайова, Александрия, Питещ и Букуреш [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, B., p. 316]. В картата изброените градове са изобразени като български анклави във Влашко (оцветени в зелено).

В главата „Българи“ има данни за главните градове в българските земи (общо 38), като е посочен общият брой на населението на всяко селище (а понякога и неговият етнически облик). Изнесени са данни и за броя на българите извън българското етническо землище.

Данните за броя на населението на отделните градове в повечето случаи са сравнително достоверни, но понякога има и грешки – например завишен е броят на населението на гр. София. Трябва да се отбележи, че в главата не са разгледани някои важни селища, разположени в Централна и Северна Добруджа, по Южното Черноморие, в някои части от Северозападна България (например Пирот и Враца) и в части от Македония (Кичево, Енидже Вардар, Крива Паланка и др.).

В главата, посветена на българите, коректно е отбелязано, че в българските земи живеят и небългари – турци (главно в Добруджа), румънци (край р. Дунав, в Добруджа и край гр. Враца), гърци, албанци (в Костово (Гостивар) и Кичево), македоновласи (цинцари), татари и черкези (особено край р. Дунав) [Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raić, B., p. 316].

Благодарение на информацията в главата за българите читателят може да си създаде добра представа за териториалното им разпространение на Балканите (в Европейска Турция) и в съседните на тях региони, за числеността им, както и за техните история, език, култура, бит и пр.

При съпоставка между картата на Плетершник и други западни и руски карти от епохата може да се стигне до извода, че словенецът е ползвал главно следните етнографски карти: на Европейска Турция на френския автор Гийом Лъжан от 1861 г. (приложена към неговата книга за етнографията на Европейска Турция), на славянския свят на руския автор Михаил Ф. Миркович от 1867 г. и на славяните в Турция на немския автор Август Петерман от 1869 г. (приложена към една статия на проф. Ф. Брадашка) [Lejean, G. 1861 b; Миркович, М. Ф. 1867; Petermann, A. 1869]. Това предположение може да се направи главно на базата на установени сходства в очертаванията на отделни участъци от българските етнически граници.

Тримата словенски автори са разполагали със споменатите важни етнографски карти, което може да се подкрепи със следните факти. Книгата на Г. Лъжан за етнографията на Европейска Турция [Lejean, G. 1861 a] е косвено спомената на с. 315 в книгата „Славянство“ (като сп. “Mittheilungen von Dr. A. Petermann. Nr. 4. 1861”), което означава, че авторите ѝ са разполагали с приложената към нея етнографска карта. Картата на М. Ф. Миркович е изрично спомената на с. 144 в книгата (“Etnograf. karto slavjanskih narodnostei (v Petrogradu 1867)”). Статията на проф. Ф. Брадашка за славяните в Европейска Турция [Bradaška, F. 1869] е спомената на две места в книгата (на страници 203 и 315), което означава, че авторите са разполагали с приложената към нея карта на А. Петерман.

Плетершник използва най-новите и най-авторитетни по онова време източници, стремейки се да придаде на своята карта възможно най-голяма достоверност, което му прави чест.

При изработването на картата за българите най-голямо влияние върху словенеца оказва етнографската карта на Г. Лъжан от 1861 г., което се открива:

- В югозападната граница на плътно зелената зона от Шар планина до гр. Солун;
- В южната граница на плътно зелената зона от Солун до Ерекли;
- В източната граница на плътно зелената зона;
- При изобразяването на чуждите анклави в плътно зелената зона.

Влияние оказва и картата на М. Ф. Миркович, което се изразява в следното:

- Наличие на смесена зона в Косово;
- Наличие на смесена зона в Южна Македония;
- Българския етнически анклав в югозападната част на Халкидическия п-в – Западната част от смесената зона в Югоизточна Тракия (на запад от р. Марица)
- Южната граница на смесената зона в Югоизточна Тракия (покрай р. Ергене и на изток до Черно море).

Влиянието на картата на А. Петерман се изразява в:

- Наличие на смесени зони, заштриховани със зелен шрих (като при това посоката на зеления шрих е еднаква в двете карти)
- Идеята в картата освен зеленият цвят да не фигурират никакви други цветове на етноси (за да може цветът на българите да изпъкне максимално добре).

Независимо от посочените повлиявания, в много части от картата на Плетершник е налице характерно само за нея изобразяване на българските етнически граници:

– Северната граница на плътно зелената зона по р. Дунав;

– Северозападната граница на плътно зелената зона от р. Дунав до Шар пл. (в Тимошко, Поморавието и Северна Македония);

– Югоизточната граница на плътно зелената зона в района на гр. Малък Самоков;

– Картата изобразява много добре българските етнически анклавни в Южна Румъния (Влашко), каквито на практика липсват в другите тогавашни етнографски карти.

Картата изобразява правдиво и българите в Югоизточна Тракия (между Странджа пл. и р. Ергене) (в много други тогавашни етнографски карти (с изключение на картата на руснака М. Ф. Миркович от 1867 г.) българското етническо присъствие там е сериозна подценено, като районът е изобразен населен само с гърци). Тя изобразява добре и положението в Североизточна България (Лудогорието и част от Добруджа), която тогава е със смесено българо-турско население, а не с чисто турско (в някои по-стари карти там са изобразени само турци).

Всички тези особености на картата ѝ придават оригиналност и приносен характер.

* * *

При анализирането на картата на Плетершник е необходимо (с оглед на по-голяма пълнота и обективност) да бъдат посочени нейните недостатъци (съдържащите се в нея грешки и непълноти), както и нейните положителни качества (приноси).

Недостатъците могат да бъдат разделени на две групи – касаещи етническите граници на българите и други. Най-важна е първата група, от която могат да бъдат посочени следните грешки и непълноти:

1. В картата липсват българи в районите на Гора и Жупа, в Дебърско и Голо бърдо, около градовете Струга и Охрид, на юг и югозапад от гр. Костур, около гр. Сяр, в Южните Родопи и Дедеагачко, в Малгарско и Кешанско, в Северозападна Мала Азия. Също така българите в северната част на Северна Добруджа заемат твърде малка площ (тогава те населяват почти целия район между градовете Бабадаг и Тулча). В западната част на Халкидическия полуостров са изобразени българи, каквито реално там липсват.

2. В картата са изобразени (вероятно заимствани от други етнографски карти) някои чужди етнически анклавни в българските земи, които в действителност не съществуват – например във Врачанско (в другите стари етнографски карти там фигурират власи, каквито реално не е имало) и Западните Родопи (във въпросните карти там са изобразени турци, докато всъщност в района живеят главно българи мюсюлмани). Същевременно липсват някои други реално съществуващи анклавни – например турци в Кърджалийско, власи в някои райони на Македония и във Видинско и др.

Тези недостатъци се дължат както на влияние на други етнографски карти, така и на факта, че по онова време все още липсва подробна информация за детайлните етнически граници на българите (тогава съществуват неясноти главно за някои гранични райони, особено на югозапад и югоизток).

От втората група могат да бъдат посочени например следните грешки и непълноти:

1. Липсват названията на повечето историко-географски области в българските земи – например България (която по онова време обхваща Добруджа, Мизия, Поморавието и Софийско), Тракия и Македония, както и тези на граничните с тях съседни небългарски области.

2. В картата не са обозначени народите, съседи на българите.

3. В картата липсват имената на някои градове – например Ямбол, Хасково, Харманли, Мустафа паша (дн. Свиленград), Лозенград, Бунархисар, Мидия, Малгара, Кешан, Димотика, Дедеагач, Гюмюрджина, Ксанти, Кавала, Кукуш, Струмица, Горна Джумая (дн. Благоевград), Неврокоп (дн. Гоце Делчев) и др.

В картата като цяло има повече непълноти, отколкото грешки. Възможно е повечето липсващи надписи да са пропуснати умишлено с цел тя да не се претрупва.

Изброените недостатъци не могат да омаловажат значението на картата, защото по онова време във всяка етнографска карта са налице повече или по-малко грешки и непълноти. Като цяло въпросните недостатъци нямат фатално отражение върху главната цел – да се изобразят правдиво населяваните от българите земи. В края на статията е необходимо да бъдат изброени и положителните качества (приносите) на анализирания етнографска карта на Плетершник. Според автора на настоящата статия те са следните:

1. **Тя е първата известна до момента чуждестранна етнографска карта от онази епоха, посветена само и единствено на българите** (останалите етнографски карти изобразяват или всички славяни, или само южните славяни, или всички етноси в Европейска Турция). И чрез това помага за популяризирането на българите и на тяхната тогавашна национална кауза. Несъмнено създаването ѝ е проява на внимание и уважение към българския народ.

2. Независимо че при създаването ѝ са използвани други източници, тя притежава свои типични особености и своя характерна визия, които ѝ придават оригиналност и приносен характер.

3. Картата е добре обмислена предварително, поради което мигновено дава ясна представа на читателя за териториите, населени с българи.

4. Тя е професионално изработена и впечатлява със своята визия.

5. Картата потвърждава онова, което вече е известно и е изобразено в по-старите етнографски карти от епохата, а именно, че тогава българският народ населява една обширна територия на Балканите.

6. В картата на Плетершник в някои райони българите са изобразени много по-пълно и достоверно, отколкото в по-старите етнографски карти.

Като цяло (погледнато в по-едър мащаб) картата изобразява обективно и достоверно тогавашните български етнически граници и е полезна за читателите от онова време. Нейната цел не е да изясни детайлите, а само да запознае словенците с общата картина, и като цяло целта е постигната.

Според автора на настоящата статия картата е уникална в много отношения, но е незаслужено забравена, а трябва задължително да бъде популяризирана, за да се открие нейният принос, да бъде оценена от българите.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Публикации (книги и статии)

Генчев, Н.; Даскалова, К. (съст.). 1988 – Николай Генчев; Красимира Даскалова. Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия. София, 1988. [Nikolaj Genchev; Krasimira Daskalova. Balgarskata vazrojdenska inteligencija. Enciklopedia. Sofia, 1988].

Енчев, В. 2005 – Велизар Енчев. Югославия. Последната балканска империя. София, 2005. [Enchev, V. Jugoslavia. Poslednata balkanska imperija. Sofia, 2005].

Коледаров, П. 1980 а – Петър Коледаров. Картографията за българския етнос през Възраждането (вкл. на Берлинския конгрес). – В: Българската нация през Възраждането. София, 1980, с. 447–466. [Koledarov, P. Kartografijata za balgarskija etnos prez Vazrajdaneto (vkl. na Berlinskija kongres). – V: Balgarskata nacija prez Vazrajdaneto. Sofia, 1980, s. 447–466].

Коледаров, П. 1982 б – Петър Коледаров. Картографията през 70-те–80-те години на XIX в. и българският въпрос. – В: Освобождението на България. София, 1982, с. 225–233. [Koledarov, P. Kartografijata prez 70-te–80-te godini na XIX v. I balgarskija vapors. V: Osvobojudenieto na Balgarija. Sofia, 1982, s. 225–233].

Савов, Г. 1965 – Ганчо Савов. Интересът на словенците към българите. – Литературна мисъл, 5, 1965. [Savov, G. Interesat na slovencite kam balgarite. – Literaturna missal, 5, 1965].

Сефтерски, Р. 1979 – Райко Сефтерски. Българската нация в етнографските карти за Европейска Турция в навечерието и по време на Освободителната война. – В: Освобождението на България и развитието на българската народна култура. София, 1979, с. 41–55. [Sefterski, R. Balgarskata nacia v etnografските karti za Evropejska Turcija v navecerieto i po vreme na Osoboditelnata vojna. – V: Osvojoedenieto na Balgaria i razvitiето na balgarskata narodna kultura. Sofia, 1979, s. 41–55].

Стоянов, М. (съст.). 1957 – Маньо Стоянов. Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания 1806–1878. Съставил д-р Маньо Стоянов. Под редакцията на проф. Александър К. Бурмов. София, 1957. [Stojanov, M. (sast.). Balgarska vazrojdenska knijnina. analitichen repertoar na balgarskite knigi i periodichni izdanija 1806–1878. Sastavil Manjo Stojanov. Pod redakcijata na prof. Aleksandar Burmov. Sofia, 1957].

Томова, Е. 2002 – Елена Томова. Българистиката в Словения. – Българистика/Bulgaristica. Информационен бюлетин, 5, 2002. [Tomova, E. Balgaristikata v Slovenija. – Balgaristika/Bulgaristica. Informacionen bjuletin, 5, 2002].

Хьослер, Й. 2009 – Йоахим Хьослер. Словения. От наченките до наши дни. София, 2009. [Hjosler, J. Slovenija. Ot nachenkite do nashi dni. Sofia, 2009].

Цураков, А. 2001 – Ангел Цураков. Енциклопедия. Правителствата на България. Хронология на политическия живот. 1879–2001. София, 2001. [Curakov, A. Enciklopedia. Pravitelstvata na Balgaria. Hronologia na politicheskia jivot. 1879–2001. Sofia, 2001].

Чилингиров, С. 2014 – Стилиян Чилингиров. Маджари и поляци в Шумен. София, 2014. [Chilingirov, S. Madjari i poljaci v Shumen. Sofia, 2014].

Bradaška, F. 1869 – Franz Bradaška. Die Slaven in der Türkei. Von Professor Franz Bradaška in Agram. – In: Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischen Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie von Dr A. Petermann. 15 Band, 1869, s. 441–458. Gotha: Justus Perthes.

Breznik, A. – Anton Breznik. Pleteršnik, Maks (1840–1923). – In: Slovenski biografski leksikon – <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi435041/> (достъпен: май 2020).

Ftičar, J. – Jože Ftičar. Raič, Božidar (1827–1886). – In: Slovenski biografski leksikon. – <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi480586/> (достъпен: май 2020).

Gspan, N. 1980 a – N. Gspan. Pleteršnik Maks, Lexikograph. – In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Bd. 8, Lfg. 37, 1980, s. 125. – < http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_P/Pletersnik_Maks_1840_1923.xml > (достъпен: май 2020).

Gspan, N. 1983 б – N. Gspan. Raič (Reich), Božidar (Matija). – In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Bd. 8, Lfg. 40, 1983, s. 391. – < http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_R/Raic_Bozi_dar_1827_1886.xml?frames=yes > (достъпен: май 2020).

Lejean, G. 1861 a – Guillaume Lejean. Ethnographie de la Turquie d'Europe par G. Lejean. (Ergänzungsheft zu Petermann's Geographischen Mittheilungen.). Gotha: Justus Perthes 1861.

Majciger, J.; Pleteršnik, M.; Raič, B. – Janez Majciger; Maks Pleteršnik; Božidar Raič. Slovanstvo. Prvi del: Občni pregled. – Jugoslovani : Slovenci. Hrvati in Srbi. Bolgari. Z dvema zemljevidoma. Založila in na svitlo dala Izdala Matica Slovenska. Ljubljana.

Pirjevec, A. 1924 – Avgust Pirjevec. Maks Pleteršnik. – In: Ljubljanski zvon, T. Z. XLIV letnik. april 1924, 4. številka.

Simonič, F. (sestavil) 1905–1903 – Franc Simonič. Slovenska bibliografija. I. del: Knjige. (1550–1900). Sestavil dr. Franc Simonič. Izdala in založila „Slovenska Matica“. V Ljubljani. 1903–1905.

Slovenski sviet. Historičko-statističko-etnografske razprave. I. Sloveni u obće.

Poviestini nacrt iz naučnoga slovnika českoga. U Zagrebu. 1870 – Slovenski sviet. Historičko-statističko-etnografske razprave. I. Sloveni u obće. Poviestini nacrt iz naučnoga slovnika českoga. U Zagrebu. 1870.

Карти и атласи

Българите в техните исторически, етнографически и политически граници 679–1917 (Атлас, съдържащ 40 карти) 1917 – Българите в техните исторически, етнографически и политически граници 679–1917 (Атлас, съдържащ 40 карти). С предговор от Д. Ризов, царски пълномощен министър в Берлин. Berlin, Königliche Hoflithographie, Hof-Buch-und-Steindruckerei Wilhelm Greve, 1917. [Balgarite v tehните istoricheski, etnograficheski i politicheski granici 679–1917 (Atlas, sadarjasht 40 karti). S predgovor ot D. Rizov, carski palnomoshten ministar v Berlin. Berlin, Königliche Hoflithographie, Hof-Buch-und-Steindruckerei Wilhelm Greve, 1917].

Миркович, М. Ф. 1867 – Михаил Ф. Миркович. Этнографическая карта славянскихъ народностей. С. Пб., 1867. [Mirkovich, M. F. Etnograficheskaia karta slavanskih narodnostei. S. Pb., 1867].

Lejean, G. 1861 b – Guillaume Lejean. Carte ethnographique de la Turquie d'Europe et des etats vassaux autonomes. Par G. Lejean. Gotha, Justus Perthes. 1861. In: Lejean, G. Ethnographie de la Turquie d'Europe (Ergänzungsheft zu Petermann's Geographischen Mittheilungen.). Gotha: Justus Perthes 1861.

Petermann, A. 1869 – August Petermann. Die Ausdehnung der Slaven in der Türkei und den angrenzenden Gebieten. Nach den neuesten Untersuchungen von A. Petermann. Gotha, Justus Perthes. Petermann's Geogr. Mittheilungen. Jahrgang 1869, Tafel 22. B: Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischen Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie von Dr A. Petermann. 15 Band, 1869. Gotha: Justus Perthes.

Stülpnagel, F., Berghaus H. 1863 – F. Stülpnagel, H. Berghaus. Die Europaeische Türkei, nach Viquesnel, Boué, Bugarskij, Karaczay, Oesterreichischen, Russischen u. Britischen Aufnahmen bearbeitet von F. v. Stülpnagel u. Hrm: Berghaus. Stieler's Hand-Atlas. Ausg. in 63 Bl. № XLII. Vollst. Ausgabe № 38^b. Gotha: Justus Perthes. 1863.

Vaclik, J. 1859 – Jan Vaclik. Turecko Evropské, Srbsko, Multany a Valachie; Černa hora a pohranične země Rakouské. Sestavil a dle nejnovějších pramenu...opravil Jan Vaclik. Kreslil a ril Jan ed Wagner. Nákladem Jaroslava Pospíšila v Praze. 1859.